DOI: [10.32702/2307-2105-2021.2.199](https://doi.org/10.32702/2307-2105-2021.2.199)

УДК 330.322.54:658.114.2

*Хамаїлі Акрам,
аспірант кафедри економіки, організації та управління підприємствами,
Криворізький національний університет, м. Кривий Ріг, Україна.
ORCID ID: 0000-0001-9559-0290*

УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМУ ІНВЕСТИВАННЯ ПІДПРИЄМСТВ МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ

*Hamaili Akram
Postgraduate student of the Department of Economics, Organization and Management of Enterprises, Kryvyi Rih National University, Kryvyi Rih, Ukraine.*

IMPROVEMENT OF THE INVESTMENT MECHANISM FOR SMALL AND MEDIUM BUSINESS ENTERPRISES

В статті розглянуто проблематика інвестування підприємств малого та середнього бізнесу з урахуванням сучасної ситуації на ринках України та світу. Доведена необхідність дослідження даного питання окремо від аналогічних досліджень по великим підприємствам через відмінність організаційних та фінансово-економічних аспектів діяльності таких суб'єктів підприємницької діяльності. В процесі наукових досліджень розроблено науково-практичні рекомендації щодо вдосконалення інвестиційного розвитку підприємств малого та середнього бізнесу, в рамках чого удосконалено модель управління інвестиційною діяльністю підприємств малого та середнього бізнесу та запропоновано концептуальну модель механізму інвестування підприємств малого та середнього бізнесу, яка враховує всі особливості та нюанси функціонування таких суб'єктів господарювання. Зазначено, що механізм інвестиційного забезпечення підприємств малого та середнього бізнесу може реалізуватися у формі самоінвестування, кредитування, державне інвестування, венчурне інвестування та у формі грантів. Функціями механізму інвестиційного забезпечення виступають пошук та залучення джерел інвестування; виявлення та покращення середовища реалізації інвестиційної політики за допомогою виконання певних проектів; забезпечення органічної єдності та логічності вкладення інвестицій в кожну із стадій реалізації проекту; проведення поточного контролю та оперативного планування інвестиційних ресурсів. За результатами аналітичних розрахунків співвідношень рівнів запасу фінансової міцності та операційного левериджу для різних варіантів розвитку виробництва продукції побудована модель діагностичної матриці інтегрованих оцінок доцільності інвестування коштів у процесі господарської діяльності підприємств малого та середнього бізнесу, що дозволить здійснювати моніторинг положення (стану) підприємства щодо спроможності вкладення коштів у сфери його діяльності в залежності від реалізації своїх потенційних можливостей.

The article considers the issue of investing in small and medium enterprises, taking into account the current situation in the markets of Ukraine and the world. The necessity of research of this question

separately from similar researches on the big enterprises because of a difference of organizational and financial and economic aspects of activity of such subjects of business activity is proved. The level of investment development of small and medium-sized businesses, of course, largely determines the possibility of strengthening their competitive advantages in today's market economy, which is impossible without the use of an improved mechanism for investing such businesses. In the process of scientific research developed scientific and practical recommendations for improving the investment development of small and medium enterprises, which improved the management model of investment activities of small and medium enterprises and proposed a conceptual model of investment mechanism for small and medium enterprises, which takes into account all features and nuances functioning of such business entities. It is noted that the mechanism of investment support of small and medium enterprises can be implemented in the form of self-investment, lending, public investment, venture investment and in the form of grants. The functions of the investment support mechanism are the search for and attraction of investment sources; identifying and improving the environment for the implementation of investment policy through the implementation of certain projects; ensuring organic unity and logic of investing in each of the stages of project implementation; conducting current control and operational planning of investment resources. Based on the results of analytical calculations of the ratios of financial strength and operational leverage for different options for production development, a model of diagnostic matrix of integrated assessments of the feasibility of investing in small and medium-sized businesses, which will monitor the position of the enterprise in the sphere of its activity depending on realization of the potential possibilities.

Ключові слова: підприємства малого та середнього бізнесу; інвестування; стадії життєвого циклу підприємства; інвестиційна діяльність підприємств; механізм інвестування; доцільність інвестування.

Keywords: small and medium business enterprises; investing; stages of the enterprise life cycle; investment activity of enterprises; investment mechanism; expediency of investing.

Постановка проблеми. В сучасних умовах реформування економічних засад діяльності суб'єктів господарювання основною умовою забезпечення ефективного функціонування підприємств малого та середнього бізнесу є необхідність впровадження нових ринкових механізмів управління конкурентоспроможністю суб'єктів господарювання, що можливо досягнути лише за умов застосування нових методів та прийомів відповідного інвестування. Процедура інвестиційного забезпечення діяльності підприємств малого та середнього бізнесу певним чином відрізняється від аналогічних процесів для великих підприємств, а тому вимагає окремої уваги при її проведенні. Вирішення завдання ефективного інвестиційного забезпечення малих та середніх підприємств стикається з рядом проблемних питань як теоретико-методичного, так і прикладного характеру. Це потребує врахування характерних особливостей функціонування підприємств малого та середнього бізнесу, використання системного підходу в дослідженні комплексу проблем, пов'язаних з залученням інвестицій, спрямованих на активізацію їх розвитку за умов загострення рівня конкуренції з урахуванням впливу світового ринку високих технологій.

З огляду на зазначене, рівень інвестиційного розвитку підприємств малого та середнього бізнесу, безумовно, в значній мірі визначає можливості посилення їх конкурентних переваг у сучасних умовах ринкового господарства, що є неможливим без застосування удосконаленого механізму інвестування таких суб'єктів підприємницької діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика інвестування підприємств малого та середнього бізнесу вже довгий час цікавить багатьох науковців. Її досліджували багато вчених, серед яких є Докієнко Л.М., Клименко В. В., Акімова Л. М. [7], Гаркуша Н. М., Кашена Н. Б. [6], Бланк І.А. [4], Пересада А.А., Онікієнко С. В., Коваленко Ю. М. [9], Капітула С.В. [14] тощо.

Метою статті є поглиблення теоретико-методичних підходів і розробка науково-практичних рекомендацій щодо вдосконалення інвестиційного розвитку підприємств малого та середнього бізнесу.

Завданням статті є формування прикладного науково-методичного інструментарію щодо механізму інвестування підприємств малого та середнього бізнесу в умовах динамічних змін кон'юнктури ринків.

Виклад основного матеріалу. Важливим моментом щодо подальшого розвитку розуміння трактування сутності й змісту механізму інвестування підприємств малого та середнього бізнесу в сучасних умовах підприємницької діяльності є врахування цілісності взаємодії характерних особливостей інноваційного

розвитку різних суб'єктів господарювання та відповідних інвестиційних процесів, які необхідні для створення достатнього рівня інвестиційної захищеності підприємств малого та середнього бізнесу за умов загострення загроз зовнішнього середовища їх конкурентоспроможному розвитку в процесі реалізації інвестиційних програм, які в більшій мірі повинні мати стратегічну спрямованість і бути пов'язаними, у першу чергу, з використанням і комерціалізацією результатів науково-технічних розробок.

Результати даного наукового дослідження сконцентровані на вирішенні таких основних завдань щодо удосконалення механізму регулювання процесів інвестиційного розвитку підприємств малого та середнього бізнесу [11, с. 155-156; 12, с. 55-58; 13, с. 162-164]:

- удосконалення теоретичних підходів до визначення та стадій життєвого циклу підприємств малого й середнього бізнесу;
- створення належної системи фінансового забезпечення стадій життєвого циклу підприємств малого та середнього бізнесу»;
- удосконалення методичних підходів щодо оцінювання та управління прибутковістю інвестиційних програм малих та середніх підприємств за критерієм беззбитковості.

В цілому можна зробити висновок, що проблематика інвестування підприємств малого та середнього бізнесу є актуальною, цікавою, необхідною, але, на жаль, не достатньо дослідженою. В контексті проведених теоретико-прикладних досліджень можна надати визначення фінансового забезпечення підприємств малого та середнього бізнесу, під яким рекомендується вважати процес формування, залучення та ефективного використання фінансових ресурсів у необхідному розмірі в конкретний момент часу. На нашу думку необхідні обсяги інвестицій повинні визначатися саме стадіями життєвого циклу підприємства (продукції). А саме, на кожній стадії будуть потрібні різні розміри необхідних фінансових ресурсів. При цьому, в узагальненій схемі інвестиційного забезпечення підприємств малого та середнього бізнесу, що стосується фінансових потоків доходу та витрат відповідних стадій життєвого циклу, необхідно максимально довго підтримувати стадію розквіту за рахунок ефективного використання механізму інвестування, де визначення рівнів обсягів інвестування здійснюється на основі матриці можливих форм фінансового забезпечення підприємства.

Більш комплексно розкриває сутність цього процесу саме механізм інвестування. Однак і з цією економічною категорією існують різні підходи до її трактування та розуміння. Так, згідно бачення І.М. Манаєнко [8, с. 19-22] «інвестиційний механізм підприємства – складна економічна система, що супроводжує його інвестиційну діяльність, реагує на зміни макро- та мікросередовища та інвестиційні важелі через реалізацію функцій управління у центрах відповідальності на всіх етапах інвестиційного процесу. Адекватна відповідь підприємства на мінливі фактори макро- та мікросередовища створює підґрунтя для конкурентної стійкості господарюючого суб'єкта. Інвестиційний процес є основною складовою інвестиційної діяльності, який характеризується циклічністю та визначає можливість використання інвестиційних ресурсів з метою їх приросту або досягнення певних ефектів в діяльності підприємства».

Тобто, даний науковець пропонує інвестиційний механізм розглядати комплексно, об'єднуючи всі фактори та інші складові впливу на економіко-фінансову систему підприємства.

Якщо розглядати сутність безпосередньо механізму, то дуже часто він розглядається як єдина система, при цьому абсолютно його не поділяють на певні складові. Також слід окремо розглянути саме управління інвестиційною діяльністю підприємств малого та середнього бізнесу. При всій схожості з першого погляду з аналогічними діями на великим підприємствам, малий та середній бізнес в цьому плані має свої особливості. На основі вивчення передового наукового досвіду [5, с. 141] нами в процесі власних наукових досліджень сформовано модель управління інвестиційною діяльністю підприємств малого та середнього бізнесу, що враховує особливості їх функціонування (рис. 1).

Рисунок 1. Модель управління інвестиційною діяльністю підприємств малого та середнього бізнесу. Удосконалено автором на основі [5, с. 141]

Механізм інвестиційного забезпечення може реалізуватися у таких формах: самоінвестування, кредитування, державне інвестування, венчурне інвестування та у формі грантів.

Самоінвестування може бути домінуючою формою виключно за умови високого рівня прибутковості підприємства.

Інструментами реалізації механізму інвестиційного забезпечення виступають: кредитний договір; депозитний договір; цінні папери; сертифікати.

Так як інвестиційний механізм є базисом механізму інвестиційного забезпечення, то цілі та принципи є спільними, проте функції – різними.

Функціями механізму інвестиційного забезпечення є: пошук та залучення джерел інвестування; виявлення та покращення середовища реалізації інвестиційної політики за допомогою виконання певних проектів; забезпечення органічної єдності та логічності вкладення інвестицій в кожну із стадій реалізації проекту; проведення поточного контролю та оперативного планування інвестиційних ресурсів.

Механізм інвестиційного забезпечення як частину інвестиційного механізму необхідно розглядати як системний процес вкладення інвестиційних ресурсів за для досягнення прогресивних структурних економічних зрушень в діяльності підприємства та його розвитку.

На основі узагальнення відповідних існуючих наукових підходів нами запропонована концептуальна модель механізму інвестування підприємств малого та середнього бізнесу (рис. 2).

Одним з аспектів удосконалення інвестиційного механізму є використання методичного підходу щодо оцінювання потреби залучення коштів у сфері діяльності підприємства на основі раціонального обґрунтування використання різних форм і стратегічних напрямків інвестування в процесі перебігу його стадій життєвого циклу. Нами в результаті наукових досліджень запропоновано для господарської діяльності малих та середніх підприємств методичний підхід заснований на критерію беззбиткової діяльності як ключового аспекту антикризового управління з урахуванням оцінок запасу фінансової міцності та підприємницького ризику. Це надає можливість раціонально використовувати форми реалізації інвестицій у розвиток виробництва, кадри, освоєння нових ринків і нових видів продукції та інші види діяльності.

В якості інтегрованих оцінок доцільності інвестування коштів у процесі господарської діяльності підприємства, на нашу думку, доречним є використання критичних значень індикаторів потреби в інвестуванні відповідних сфер діяльності підприємства, що визначаються на основі співвідношення запасу фінансової міцності й операційного левериджу.

На рис. 3 наведено залежність рівня операційного левериджу (підприємницького ризику) від запасу фінансової міцності підприємства при різних цінах і обсягах виробництва продукції.

За результатами аналітичних розрахунків співвідношень рівнів запасу фінансової міцності та операційного левериджу для різних варіантів цін і обсягів виробництва продукції побудована модель діагностичної матриці інтегрованих оцінок доцільності інвестування коштів у процесі господарської діяльності підприємств малого та середнього бізнесу (табл. 1).

Рисунок 2. Концептуальна модель механізму інвестування підприємств малого та середнього бізнесу

Рисунок 3. Залежність рівня підприємницького ризику (операційного левириджу) від запасу фінансової міцності підприємства при різних цінах (P) і обсягах виробництва продукції ($N_1 < N_2 < N_3$)
Примітка: P – ціна одиниці продукції приведена до відносних одиниць [13]

За результатами аналітичних розрахунків співвідношень рівнів запасу фінансової міцності та операційного левириджу для різних варіантів цін і обсягів виробництва продукції побудована модель діагностичної матриці інтегрованих оцінок доцільності інвестування коштів у процесі господарської діяльності підприємств малого та середнього бізнесу (табл. 1).

Таблиця 1.
Модель діагностичної матриці інтегрованих оцінок доцільності інвестування коштів у процесі господарської діяльності підприємств малого та середнього бізнесу

		Положення підприємства щодо спроможності вкладення коштів у сфери діяльності в залежності від реалізації своїх потенційних можливостей: 1 – слабкі; 2 – середні; 3 – сильні		
		1. Нестійке	2. Достатньо стійке	3. Стійке
Зони ідентифікації рівня інвестиційної спроможності підприємства в контексті цінової політики:	Дуже небезпечна	5,34	7,26	9,26
	Небезпечна	12,91	15,32	17,67
	Жорсткого контролю	26,98	29,54	31,95
	Помірного контролю	37,91	40,31	42,55
	Достатньо надійна	46,18	48,38	50,42
	Надійна	52,97	54,97	56,81

Використання запропонованої діагностичної матриці дозволить здійснювати моніторинг положення (стану) підприємства щодо спроможності вкладення коштів у сфери його діяльності в залежності від реалізації своїх потенційних можливостей. В результаті отримуються оцінки стосовно стійкості та ризикованості положення підприємства при реалізації інвестиційних заходів у процесі перебігу стадій його життєвого циклу. Результати такого оцінювання ідентифікуються в контексті ймовірного зростання прибутку чи понесення збитків, що надає можливість підвищити рівень економічного обґрунтування рішень стосовно інвестування відповідних сфер діяльності підприємства.

Висновки та перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Застосування на практиці запропонованих у результаті проведених досліджень розробок дасть можливість на основі здійснення більш якісного інвестиційного забезпечення раціонально використовувати механізм інвестування підприємств малого та середнього бізнесу, що позитивно відобразиться на ефективності й прибутковості їх підприємницької діяльності.

Список використаних джерел.

1. Афанасьєв Є.В., Афанасьєв І.Є., Арутюнян А.Р. Маркетинг та менеджмент інвестиційно-інноваційних проєктів у контексті стратегії просування продукції залізничних підприємств. Ефективна економіка. 2017. № 4. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/> (дата звернення: 10.02.2021).
2. Афанасьєв Є.В., Афанасьєв І.Є., Арутюнян А.Р. Маркетинг та менеджмент інвестиційно-інноваційних проєктів у контексті стратегічного розвитку підприємств. «Сучасний менеджмент: проблеми теорії та практики»: матеріали II міжнар. наук.-практ. інтернет-конф., м. Кривий Ріг, 24-26 трав. 2017 р. Кривий Ріг: Вид. Р.А. Козлов, 2017. С. 14-16.
3. Афанасьєв Є.В. Маркетинг та менеджмент інвестиційно-інноваційних проєктів у контексті стратегічного розвитку виробничо-логістичної системи підприємства», колективна монографія: Актуальні проблеми сучасного менеджменту / Л.М. Варава, Є.В. Афанасьєв, І.А. Маркіна та ін. / за заг. ред. д-ра екон. наук, проф. Л.М. Варава. – Кривий Ріг: Вид. Р.А. Козлов, 2018. – 203 с. – (Розд. 1. – С. 32-45).
4. Бланк І.А. Інвестиційний менеджмент: Учебний курс. К.: Ельга-М, Ника-Центр. 2002. 448 с.
5. Войнаренко М. П., Єпіфанова І. Ю. Управління інвестиційною діяльністю промислових підприємств : монографія. Вінниця : ВНТУ, 2011. 188 с.
6. Гаркуша Н. М., Кащена Н. Б. Аналіз інвестиційної діяльності : навч. посібник. Харк. держ. ун-т харч. та торг. Харків, 2009. 382 с.

7. Докієнко Л. М., Клименко В. В., Акімова Л. М. Інвестиційний менеджмент : навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.] К. :Академвидав, 2011. 408 с.
8. Манаєнко І.М. Інвестиційне забезпечення інноваційного розвитку підприємств електроенергетики: монографія / І.М. Манаєнко – Київ: НТУУ «КПІ», 2016. 157 с., С. 19-22
9. Пересада А. А., Онікієнко С. В., Коваленко Ю. М. Інвестиційний аналіз: Навч.-метод. посібник для самост. вивч. дисц. К.: КНЕУ, 2010. 234 с.
10. Справочник «Классификация издержек в зависимости от изменения объема производства и безубыточности для одного продукта». URL: <https://helpiks.org/9-66570.html> (дата звернення: 10.02.2021).
11. Хамаїлі Акрам. Удосконалення теоретичних підходів до визначення та стадій життєвого циклу підприємств малого й середнього бізнесу. *Причорноморські економічні студії*. 2020. Вип. 50 (1). С. 154-158.
12. Хамаїлі Акрам. Основні засади фінансового забезпечення стадій життєвого циклу підприємств малого та середнього бізнесу. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія: Економіка і управління*. 2020. Том 31 (70). № 2. С. 54-59.
13. Хамаїлі Акрам. Оцінка та управління прибутковістю інвестиційних програм малих та середніх підприємств за критерієм беззбитковості. *Економічний аналіз: зб. наук. праць*. 2020. Том 30. № 3. С. 156-165.
14. Shpetna V.A., Kapitula S.V. Strategy management of financial results for the company and its output to international level // Науковий вісник Ужгородського національного університету. (Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство). №7 (2016), С. 154 – 164.

References.

1. Afanasiev, Ye.V. Afanasiev, I.Ye. and Arutiunian, A.R. (2017), "Marketing and management of investment and innovation project in the context of logistic strategy of enterprises' iron ore products promotion", *Efektivna ekonomika*, vol. 4, [Online], available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/> (Accessed 10 Feb 2021).
2. Afanasiev, Ye.V. Afanasiev, I.Ye. and Arutiunian, A.R. (2017), "Marketing and management of investment and innovation projects in the context of strategic development of enterprises", *Materialy II mizhnar. nauk.-prakt. internet-konf., m. Kryvyi Rih, 24-26 trav.* [Materials of the II International. scientific-practical Internet conference, Kryvyi Rih, May 24-26], «*Suchasnyi menedzhment: problemy teorii ta praktyky*» ["Modern management: problems of theory and practice"], Vyd. R.A. Kozlov, Kryvyi Rih, Ukraine, pp. 14-16.
3. Afanasiev, Ye.V. Varava, L.M. Markina, I.A. and others (2018), *Marketynh ta menedzhment investytsiino-innovatsiynykh proektiv u konteksti stratehichnoho rozvytku vyrobnycho-lohistychnoi systemy pidpriemstva* [Marketing and management of investment and innovation projects in the context of strategic development of production and logistics system of the enterprise], Vyd. R.A. Kozlov, Kryvyi Rih, Ukraine, P. 203. – (Part 1. – pp. 32-45).
4. Blank, I.A. (2002), *Investicionnyj menedzhment: Uchebnyj kurs* [Investment Management: Training Course], Jel'ga-M, Nika-Centr. Kyiv, Ukraine, P. 448.
5. Voinarenko, M. P. and Yepifanova, I. Yu. (2011), *Upravlinnia investytsiinoiu diialnistiu promyslovykh pidpriemstv: monohrafiia* [Management of investment activity of industrial enterprises: monograph], VNTU, Vinnytsia, Ukraine, P. 188.
6. Harkusha, N. M. and Kashchena, N. B. (2009), *Analiz investytsiinoi diialnosti: navch. posibnyk*. [Analysis of investment activity: textbook], Khark. derzh. un-t kharch. ta torh. Kharkiv, Ukraine, P. 382.
7. Dokiienko, L. M. Klymenko, V. V. and Akimova, L. M. (2011), *Investytsiinyi menedzhment: navch. posib.* [Investment management: textbook], Akademvydav, Kyiv, Ukraine, P. 408.
8. Manaenko, I.M. (2016), *Investytsiine zabezpechennia innovatsiinoho rozvytku pidpriemstv elektroenerhetyky: monohrafiia* [Investment support of innovative development of electric power enterprises: monograph], NTUU «KPI», Kyiv, Ukraine, P. 157, pp. 19-22.
9. Peresada, A. A. Onikiienko, S. V. and Kovalenko, Yu. M. (2010), *Investytsiinyi analiz: Navch.-metod. posibnyk dlia samost. vyvch. dysc.* [Investment analysis], KNEU, 2010. Kyiv, Ukraine, P. 234.
10. Directory "Classification of costs depending on the change in the volume of production and break-even for one product", [Online], available at: <https://helpiks.org/9-66570.html> (Accessed 10 Feb 2021).
11. Khamaili, Akram (2020), "Improving theoretical approaches to the definition and stages of the life cycle of small and medium enterprises", *Prychornomorski ekonomichni studii*, vol. 50 (1), pp. 154-158.
12. Khamaili, Akram (2020), "Basic principles of financial support of stages of the life cycle of small and medium enterprises", *Vcheni zapysky Tavriiskoho natsionalnoho universytetu imeni V.I. Vernadskoho. Serii: Ekonomika i upravlinnia*, vol. 31 (70), issue 2, pp. 54-59.
13. Khamaili, Akram (2020), "Evaluation and management of profitability of investment programs of small and medium enterprises by the break-even point", *Ekonomichniy analiz: zb. nauk. Prats*, vol. 30, issue 3, pp. 156-165.
14. Shpetna, V.A. and Kapitula, S.V. (2016), "Strategy management of financial results for the company and its output to international level", *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. (Serii: Mizhnarodni ekonomichni vidnosyny ta svitove hospodarstvo)*, vol. 7, pp. 154 – 164.

Стаття надійшла до редакції 19.02.2021 р.